חסידי סאטמר

העברית, לדידם, היא שורש כל רע: התחזותה ללשון הקודש, הזדהמותה בשפת החול הציונית, תפקודה כרשת כללית בין התפוצות, המאפשרת את תודעת הפזורה ואת הופעת הלאומיות. הם נשמרים מפניה ומבקשים לשבשה בדיבורים, בעצם נוכחותם כקוריוז מטריד, כהתעקשות שהציונים אינם מעכלים. איך אפשר לכבד בעברית את התנגדותם לעברית?

ע. פון וואלאז'ין

[כי אדוקים נקרא בלשונם שומרי התורה]

המשפט הראשון הוא ציטוט. הוא מופיע בסוגריים מרובעים במקור. המשפט בסוגריים מרובעים וכמוהו כל המובאות שלהלן הם מספרו של ר' יואל טייטלבוים, "הרבי מסאטמר", ויואל משה.[1] המשפט הזה, האדוקים והשפה, אפשרות הדיבור של חסידי סאטמר ועליהם, ומקומו של הקוריוז שהם מציבים בתרבות העברית יעמדו במרכז המאמר. תפקידם המיוחד של הסוגריים, בהתייחס לאפשרות הדיבור ולאפשרות המאמר, יידונו בהערות;[2] והקורא שאינו מיומן בלשון סאטמר מוזמן לעיין שם ולתת את הדעת גם על תפקיד הערות השוליים כמתווך בין העברית השגורה בפי הקורא ולשונו של הרבי מסאטמר.

"כי נורא הוא שמניחים ללמוד בבתי ספר לנערים את לשונם הטמא שקוראין אותו עברית, אשר דין גרמא בנזיקין [שיש בו דיני נזק עקיף] כמו שכתבתי קצת למעלה... ומכש"כ [מכל שכן] בזה הלשון שנתחבר ונתחדש ע"י המינים ומקורו מספריהם המלאים מינות וכפירה ר"ל [רחמנא ליצלן], שאין ספק שהחיוב לשרפו ולאבדו מן העולם,[3] ובפרט שממשיך [שמש־תלשת הכפירה] גם לספריהם כמ"ש בתנדב"א [כמו שכתוב בתניא דרבי אליהו] כשיצאו ישראל ממצרים קיבלו עליהם שלא ילמדו לשון מצרים כדי שלא יביעו עי"ז [על ידי זה] בספריהם שיש בהם גם דרכי ע"ז [עבודה זרה; כלומר, שלא ישתרבבו דברי כפירה מלשון מצרים לתוך דבריהם] אבל יצרא דע"ז [יצר עבודה זרה] כבר בטלוהו אנשי כנסת הגדולה ושאני מינות דמשכא [ושונה מינות שמושכת, כלומר שעדיין מפתה]" (תכ"ז).

בעיתון אל קודס הופיעה ב־17.5.1998 תמונה של יהודים חרדים בארצות הברית. כמה יהודים חרדים מתגודדים, משתתפים בהפגנה פלסטינית לציון יום הזיכרון החמישים לאל נכבה ושלטי מחאה באנגלית בידם:

"Israel" - Jews are not the same thing

Palestine belongs to the Palestinians

כמה מהם מחזיקים דגלי פלסטין. על המדרכה שטיחונים בצבעי שחור־אדום־ירוק־לבן, שעליהם רקומים שמות הכפרים שנעקרו מאז 1948 ומספרי האוכלוסין שגורשו (ראו עמ' 521 לעיל).

"וכדי להבין יותר העניין במה שנוגע ללה"ק [ללשון הקודש] מהראוי לשים לב למה נעזב כ"כ [כל כך] לשוננו לה"ק עוד מקדמת דנא אף אצל החכמים גדולים והעצומים. ונחזי אנן [ונראה אנחנו], הנה התלמוד חיברו [נתחבר] בלשון ארמי מעורב עם שאר לשונות... ובמס' [ובמסכת] ראש השנה דף כו דלא ידעי רבנן כמה דברים מלה"ק עד ששמעו מאמתי' דרבי [שלא ידעו חכמים כמה דברים מלשון הקודש עד ששמעו מאמתו של רבי יהודה הנשיא]... וכתב שם בתפארת ישראל דבבית שני [שבתקופת בית שני] היו רגילים ביוונית יותר מבלה"ק" (תי"ח).

קוריוז? מבט של נער לבוש מכנסי ג'ינס, מצנפת ג'ינס על ראשו, עומד בקצה התמונה, משמאל, ומביט ימינה אל ההפגנה. מבט תוהה. "לא ייתכן" שהוא מסתכל על התמונה שמופיעה בצד ימין של עמוד העיתון, אל ה"צעיר הפלסטינאי" קפוץ הפה, הלבוש ג'ינס ו־T שירט [חולצת קמץ בעברית], שעומד מרחק נשימה משוטר מג"ב חבוש קסדה, שפתיים קמוצות, שכפ"ץ ורובה, שמביט אל מבטו של הנער הפלסטיני שמתמקד בצד שמאל של העמוד, מצביע אל מחוץ לעמוד 3 של העיתון. והנער ספק מצביע לצד שמאל של העמוד, ספק מבקש להזמין מאן דהו. לא ייתכן שהוא מסתכל על ההפגנה שמתנהלת משמאל. לא ייתכן שהוא מנסה לומר לשוטר: "קרא מה שכתוב על השלט: פלסטין שייכת לפלסטינים", או: "תקשיב ליהודים לאלה". אולי הוא קורא לחרדים שם, מזמין אותם, שיסבירו לשוטר היהודי, שיתרגמו לו לעברית, לא יכול להיות, שהרי הם מסרבים לדבר "עברית", הם אפילו לא מדברים "לושן קוידש" (בלשונם: "לשון קודש", ביטוי שאי־אפשר לכתוב כמו שהם כותבים, שכן אי־אפשר לשמוע את ההברה ה"נכונה": "וא"כ המינים והאפיקורסים שעשו כ"כ שינויים במבטא האותיות והנקודות להוסיף ולגרוע..." אפשר לכתוב זאת רק בסוגריים, ובמרכאות), הם נזהרים שלא לזהם את לשונם ב"עברית"; הם קראו את ויואל משה,[4] את האיסור הכפול: את האיסור החמור ללכלך

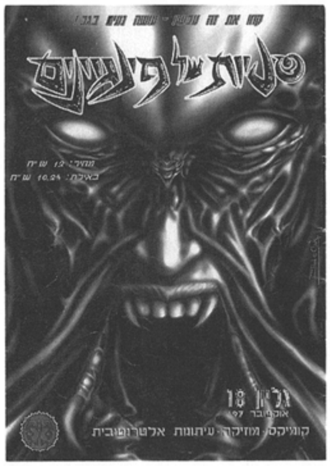

'סטיות של פינגווינים: קומיקס מוזיקה עיתונות אלטרנטיבית', עורכים אדוארד והסנביץ', גיליון 18, אוקטובר 1997.

1997 לאור עמדתו הפשרנית של ח"כ דדי צוקר: "אם לא ניתפס כחלק מהציבור היהודי כאן... היכולת שלנו להשפיע בתחום המדיני תקטן מאוד". › "גוש שלום" מכריזה חרם על מוצרי ההתנחלויות. › ש"ס מקימה "מחלקה אתיופית". › נודע על כוונת עיריית תל־אביב להעניק אזרחות כבוד למזרחן ברנרד לואיס, שהואשם בהכחשת שואת הארמנים. מזרחנים והיסטוריונים מבקרים את ההחלטה ומביאים לביטולה. › המשטרה קוראת להומוסקסואלים להתגייס למשמר האזרחי כדי לסייר בגן העצמאות. › מופיע המעורב, כתב־עת לספרות ואמנות. › הפצת ספרו של מייק אלדר על היעלמות הצוללת דקר מעוכבת בטענת גילוי סודות מדינה. › ירח רחץ פניך, מאת אנטון שמאס, מוצג בתיאטרון הערבי.

אוקטובר *2* › נחשף ניסיון התנקשות כושל של המוסד בחאלד משעל, ראש הלשכה המדינית של החמאס בירדן. ההתנקשות בוצעה שבוע קודם לכן באמצעות רעל קטלני. משעל ניצל על ידי רעל נגדי שסיפקה ישראל. המתנקשים נלכדו וכדי לשחררם תשחרר ישראל מכלאו את מנהיג החמאס אחמד יאסין. תוקם ועדת חקירה. *13* › ועדת שרים מחליטה להנהיג יום זיכרון ממלכתי ליצחק רבין, ביום השנה העברי לרצח. *14* › הרב מנחם פרומן מבקר את השיח' יאסין בעזה וטוען כי הגיע הזמן, שאנשי הדת "יפשילו שרוולים ויביאו את השלום". אל איתיחאד: מאז הסכם אוסלו הפקיעה ישראל 50 אלף דונם בשטחים הכבושים. *21* › בפגישה עם הרב כדורי אומר נתניהו: "אנשי השמאל שכחו מה זה להיות יהודים".
+ יוצאי סיירת מטכ"ל יגנו את התבטאות נתניהו ה"מנוגדת לחלוטין לרוח היחידה ומביישת את כולנו". *29* › השר משה קצב משתתף באזכרה השנתית לחללי הטבח בכפר קאסם ומבקש את סליחת המשפחות. מפגינים מכנים זאת "סליחת הקצבים". › ארגון "בצדק" מגן על סוחר קרקעות שברח ממעצר הרשות הפלסטינית. › בדיקות גנטיות של מרגלית עומסי וצילה לוין, הטוענת שהיא בתה שנחטפה כאחת מ"ילדות תימן", מעלות ממצאים סותרים על הקשר המשפחתי ביניהן. › מוקמת תנועת "לכתחילה – למנהיגות יהודית", שמבקשת לגבש מדיניות על בסיס התורה. › מאבק נגד סלילת כביש בשטח בית הקברות אל קסאם בנשר. הכביש ייסלל בסוף דצמבר תחת שמירה משטרתית; קברים ייפגעו.

נובמבר *2* › הרב שאר ישוב כהן מציע לאפשר לרבנים רפורמים וקונסרבטיבים לערוך נישואין והלוויות. *4* › תביעת הדיבה של אריאל שרון נגד עיתון הארץ נדחית: בית המשפט קובע ששרון לא נהג בבגין ביושר בכל הנוגע למטרות "מבצע של"ג". שרון יערער. *8* › בעצרת זיכרון במלאת שנתיים לרצח רבין בכיכר רבין בתל־אביב משתתפים 200 אלף איש. למחרת תטען חנה קים בהארץ שזה היה "מופע סגור, בלי חרות ובלי מק"י, בלי מזרחים ובלי ערבים, [בלי] מתאבלים שאינם מהגרעין המייסד". *11* › אוניברסיטת בר־אילן מחליטה להעניק תואר דוקטור לשם כבוד לתורם יוסף גוטניק, מממן קמפיין הבחירות של חב"ד ("נתניהו, זה טוב ליהודים"). › ועידת הליכוד מחליטה על ביטול הפריימריס; חברי כנסת טוענים להונאה ומאיימים בפילוג. *13* › ביוזמת הממשלה מתפרסמים קטעים חסויים מדו"ח ועדת שמגר, המתייחסים לפעילות סוכן השב"כ, אבישי רביב, ולכישלון הפיקוח עליו. *15* › איבריו של עלי ג'ואריש, בן 8, שמת מיריות חיילים בבית לחם, נתרמים על ידי הוריו להשתלה בבתי חולים בישראל. *30* › מטען חבלה מונח בפתח דירתן של סטודנטיות ערביות בשכונת מוסררה בירושלים, שיא בסדרת התנכלויות מצד שכנים יהודים.
+ יצאתי לחפש אהבה... תיכף אשוב, סרטו של דן קציר בערוץ השני על צעירים לפני רצח רבין ואחריו. › לובי לקידום חוק חנינה לשנת היובל, שמאחוריו ותיקי הפנתרים השחורים ואנשי צווארון לבן. › העצירה המינהלית עטאף עליאן, פלסטינית המזוהה עם החמאס, שובתת רעב בדרישה לשחרורה. שביתתה תימשך יותר מחודש. מעצרה המינהלי יקוצר לארבעה חודשים. › חיותה דויטש טוענת בנקודה, שרצח רבין האיץ בחברה הדתית־לאומית מהפכה של ערעור על סמכות הרבנים ופתיחות לחברה החילונית. › משרד החינוך מחלק בונוסים למורים שתלמידיהם הצטיינו בבגרויות. › חיה ומתה כאווה בראון, תערוכתו של רועי רוזן במוזיאון ישראל, מעוררת גל של תגובות נזעמות מצד אנשי ציבור ותגובות נלהבות של מבקרי אמנות. התערוכה מזמינה את הצופה לדמות את עצמו לפילגשו של היטלר באמצעות

את לשון הקודש בשפה הציונית, ואת האיסור לדבר בלשון הקודש עצמה. הם לא נמצאים פה, הם לא רוצים להיות פה, הם לא יהיו פה. הם קוריוז בעיתון, בעיתון של אלה שלא אמורים להיות פה.

פה בארץ חמדת אבות, תתגשמנה כל התקוות.

מהו קוריוז? מי אחראי לקוריוז? האם הנער, שמביט בחסידי סאטמר המפגינים בניו־יורק, הופך אותם לקוריוז? האם עיתון אל קודס הוא העושה את הסיטואציה לקוריוז? שמא הם עצמם קוריוז, מתנהלים כקוריוז? מה פירוש להתקיים כקוריוז? מה הרלוונטיות של אי־הרלוונטיות לקוריוז? תחת אלו תנאים הם לא היו קוריוז? באיזה אופן הם היו מופי־עים בתיאוריה וביקורת אלמלא היו קוריוז? איך מדברים על קוריוז, על "הקוריוז"?

ואין להסתפק [אין לפקפק] כי העושאו והמחברו [את השפה העברית שהי' [שהיה] מושרש כ"כ [כל־כך] במינות שהעמיק בו רעיונותיו הטמאים לערב בתוך הלשון דברי מינות [כלומר, שיוצר העברית שילב בשפה העברית את הכפירה]. ועלובה עיסה שנחתומה מעיד עליה שהפראפעסאר [הפרופסור] הגדול שבהם[5] שעשה תולדות הספרות העברית כתב בעצמו שנעשה זה הלשון לנגח בו האדוקים (כי אדוקים נקרא בלשונם שומרי התורה)[6] (תכ"ז).

מה בין האדוקים שלפני הסוגריים לבין האדוקים שבתוכם? לאן שייכים הסוגריים? למה שכתוב בתוכם, או למה שכתוב לפניהם? האם אפשר לסגור בסוגריים את הטקסט כולו, או להוסיף סוגריים ריקים לטקסט הכתוב? האם מה שכתוב בתוך הסוגריים הוא מחוץ לטקסט, או הטקסט הוא מה שנמצא מחוץ לסוגריים? אסור לדבר עברית, קובע ר' יואל טייטלבוים (ועל כך להלן); האם בסוגריים יש כדי לאפשר את הדיבור על העברית? שלילת צורתה המיוחדת של העברית – ובכללה הניסיון לחדש את לשון הקודש, ובד בבד, כדי להימנע מלהפוך לדובר עברית, לא להשתעבד ל"רשת שטומנים הציונים" ("רשת" השפה העברית, שבאמצ־עותה אפשר להיפטר מה"שפות המשובשות" של היהודים ולחדש את הניסיון של מגדל בבל, רוצה לומר: הניסיון של "הן עם אחד ושפה אחת ודברים אחדים" – גם על כך להלן) – תובעת את הלוגיקה המיוחדת שמבטיחים הסוגריים [הסוגריים והכותב: מחד גיסא, מוציאים הסוגריים את ה"אדוקים" אל מחוץ לשפת הכותב, שומרים על מקומם של האדוקים בעברית. מאידך גיסא, הם מבטיחים משמעות ל"אדוקים". תיאור זה לא יהיה שלם מבלי התיאור ההפוך לו: הסוגריים הם שמאפשרים לשלב את ה"אדוקים" בשפת הכותב; בלי הסוגריים לא היה יכול הכותב להצביע על ה"אדוקים" כדי להרחיק אותם. הסוגריים והקורא: הקורא, עבורו המלה היא נעדרת מובן, מכיר באמצעות הסוגריים את משמעותה, עבורו הסוג־ריים הם עדות להבדל בינו לבין קורא אחר (שלדידו הסוגריים מיותרים); ואילו לקורא שמבין את משמעותה, הסוגריים הם עדות להבדל בינו לבין קורא אחר (שלדידו הסוגריים אינם מיותרים). גם כאן ההיפוך הוא בלתי נמנע: אם המלה נעדרת משמעות מבחינת הקורא, ביאור המלה הכרחי מבחינתו, והסוגריים עצמם מיותרים. אם היא בעלת משמעות לדידו, ביאור המלה מיותר, ולפיכך נדרשים הסוגריים עצמם].

ואינם מתחשבים בשום דבר ובלבד שיהי' [שיהיה] להם מדינה חזקה בהרבות גיוס הצבא וכדומה שאר עניינים שרוצים לעשות בזרוע בשר (קכ"ג).

אליבא דר' יואל טייטלבוים לשפה יש היסטוריה; היסטוריה של אסונות. אפשרות השליטה והמרידה תלויים בשפה. ההיסטוריה של השליטה, או ההיסטוריה של המרידה, היא ההיסטוריה של לשון הקודש. איזו שפה תתאים לתיאור שתי התמונות שניצבות זו בצד זו בעיתון אל קודס? מה הופך את הקוריוז ל"לא מובן"? ואיך אפשר להבין אותו מבלי להפוך אותו למובן?

שני מהלכים מאפיינים את יחסו של ר' יואל טייטלבוים ללשון הקודש. שני המהלכים הם מהלכים של התערבות; הראשון שמתפרץ במהלך ההיסטורי־לשוני הוא הקב"ה, והגורם השני שמנסה לשנות את המהלך ההיסטורי־לשוני הוא לא אחר מהתנועה הציונית. מתי הפסיקו לדבר בלשון הקודש? במגדל בבל. האירוע של מגדל בבל הוא אירוע לשוני. עד לאותו אירוע היתה השפה האנושית "שפה אחת", לשון הקודש. והתוצאה היתה מגדל בבל. לא היה די בהריסת המגדל, בפיזור האוכלוסין; הנס הגדול שאירע היה בלבול הלשונות, השכחת לשון הקודש: "ובזה נפתח לנו שערי אורה להבין למה היה צורך לנס נפלא כזה שכל העולם כולו בפעם אחת ישכחו פתע פתאום את לשונם וישתנו ללשון אחר, הלא הרבה דרכים למקום לבטלם מבנין העיר והמגדל, ובלא"ה [ובלאו הכי] אמרינן [אומרים] בגמ' סנהדרין דף ק"ט: מגדל שליש נשרף ושליש נבלע וחלק מן העולם נעשו אז קופים ורוחות וכו', גם חלק מן העולם הציף הים... א"כ [אם כן] אחר כל הנסים הללו בלא"ה [בלאו הכי] נתפרדה כל החבילה ולא יכלו לבנות עוד. ומאי נ"מ [ואיזו נפקא מינא] עוד בשינוי הלשון [מה החשיבות המיוחדת של השכחת השפה?]. גם כיוון שנעשה עמם נסים כ"כ ונענשים קשים ומרים כ"כ מדוע לא הזכיר הכתוב אלא פרט זה שאמר הקב"ה הבה נרדה ונבלה שם שפתם [כלומר, מדוע מתעכב הכתוב על בלילת הלשונות ולא על שאר האסונות והנסים?]" (תכ"ג).

כבר השאלה מניחה, שהאירוע החשוב של מגדל בבל היה האירוע הלשוני; אירוע השכחת לשון הקודש. מאז אותו אירוע הקפידו שלא לדבר בה, אלא בהזדמנויות מיוחדות. כבר אברהם אבינו, אליבא דר' יואל טייטלבוים, הקפיד שלא לדבר בלה"ק "ולפי"ז [ולפי זה] אין קושיא מה שא"א ע"ה [שאברהם אבינו עליו השלום] לא דיבר אח"כ כל דבריו בלשון הקודש כי לא רצה שימשכו אחריו כל הסביבה לדבר בלשון זה, וכבר ראה גודל החורבן מה שנעשה ע"י הלשון בדור הפלגה [מגדל בבל]" (תכ"ג). ההקפדה שלא לדבר בלשון הקודש, שבאה בעקבות האסון של מגדל בבל,

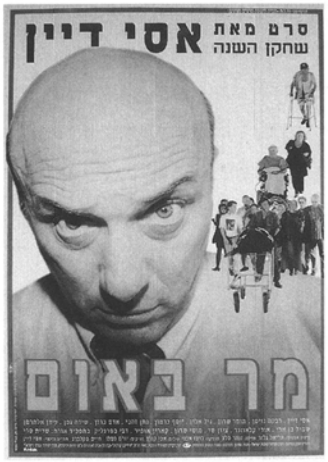

'מר באום'. כרזה לסרטו של אסי דיין.

1997 הדמיה ממוחשבת. לחצים מצד אישים בממסד לסגירת התערוכה ואיומים בהפסקת ההקצבות למוזיאון לא יועילו. > יוצא לאקרנים עפולה אקספרס", סרטה של ג'ולי שלז. > דנה אינטרנשיונל נבחרת לייצג את ישראל באירוויזיון (ותזכה במקום הראשון). > עוז אלמוג מציג בגלריה לימבוס חומרי נפץ וצעצועים אחרים.

דצמבר 1 > סכסוך עבודה כולל במשק. שר האוצר, יעקב נאמן, מגדיר את ראשי ההסתדרות "פצצות מתוצרת עצמית". 3 > שביתה במגזר הציבורי. תימשך חמישה ימים. 15 > אגודות לזכויות האדם קוראות שלא לחוקק את חוק הפיצויים, שימנע מנפגעי האינתיפאדה לתבוע את כוחות הביטחון. 26 > ארי שביט מאשים בהארץ את השמאל בשנאה בלתי מבוססת לנתניהו: "במקום להיות אליטה נורמטיבית, הפכנו להיות לעוד אחד משבטי הפרא של הארץ הזאת". המאמר יעורר תגובות נזעמות בשמאל. שביט יטען בתגובה שהאליטה הוותיקה מתעלמת בשיטתיות מ"מגזרי מציאות שאינם נוחים לה".

+ התעניינות תקשורתית באבטלה באופקים. שלמה אסרף, תושב מקומי: "אנחנו לא זקוקים לרייטינג. אנחנו זקוקים לעבודה שתבטיח חיים בכבוד". > נחשפת פרשת מסירת מידע מודיעיני כוזב על ידי איש המוסד, יהודה גיל. > מאבק בין חילונים לאנשי ש"ס, שהתיישבו בשכונת נוה רותם בפרדס חנה. > יוצרים מזרחים מתלוננים על היעדר ייצוג בערוץ 2. > תליינים מרצון בשירות היטלר, ספרו של דניאל גולדהגן, מתפרסם בתרגום עברי. > התזמורת האנדלוסית פותחת במאבק נגד הקיפוח התקציבי של התרבות המזרחית. > כלואים ללא משפט, תערוכת מחאה בגלריה בית העם בתל־אביב נגד המעצרים המינהליים. > פסטיבל הסרט הפלסטיני בנצרת. > פרס זכויות האדם הצרפתי מוענק לאמיל חביבי וליורם קניוק.

1998 ינואר 4 > יאיר שלג יוצא בהארץ נגד מבקרי השיבה לארון הספרים היהודי: "יש משהו מביש בחוגים המתיימרים להיקרא 'אינטלקטואלים' אבל פוסלים על הסף סוג כלשהו של ידע". 12 > ערוץ הספורט מתחיל לשדר את משחקי ליגת הכדורסל לנשים. 13 > בבחירות למוסדות החברה להגנת הטבע מנצחים נאמני התנועה את הקבוצה המזוהה עם בעלי נדל"ן. 20 > קצינים במילואים שולחים לנתניהו מכתב הזהה בנוסחו למכתב הקצינים מ־1978. 23 > ועדת נאמן לבדיקת סוגיית הגיור ממליצה להקים מכון ללימודי יהדות המשותף לכל הזרמים ביהדות, כשלב מכין לקראת גיור; הגיור עצמו יתבצע בבתי דין מיוחדים שימונו על־ידי הרבנים הראשיים. מועצת גדולי התורה דוחה את הצעת הפשרה; יתד נאמן קובע ש"את הפילוג גרמו אלו שניתקו עצמם מאורח החיים היהודי המסורתי, וניסו לייסד דת חדשה, במסווה של יהדות, כל הכרה ממסדית בהם, ולו גם במסווה של הסכמות ופשרות, תהיה בכייה לדורות ונזק בלתי ניתן לתיקון". 26 > בבחירות לאגודת הסטודנטים באוניברסיטת תל־אביב מאבד תא סל"ע של מפלגת העבודה את עיקר כוחו לטובת נציגי דור שלום ועצמאיים. ארז אשל נבחר ליו"ר אגודת הסטודנטים.

+ מוזיאון השואה בקיבוץ יד מרדכי ובית לוחמי הגיטאות מזמינים את יאסר ערפאת לביקור בעקבות ביטול הזמנתו למוזיאון השואה בוושינגטון. ח"כ עזמי בשארה מגנה את תמיכת הפוליטיקאים בביטול ההזמנה: "סוף־סוף מישהו רוצה להכיר בזיכרון הקולקטיבי שלכם, ואתם אומרים לא". > הנהלת "יד ושם" מחליטה לבטל הענקת פרס לאמן יגאל תומרקין בגלל התבטאויותיו נגד החרדים. יתד נאמן טוען ש"לא יעלה על הדעת, ש'אמן' ו'איש בוהמה' יחשוב שמלאכתו האמנותית ומעמדו בשמאל מעניקים לו פתחון־פה לדברי הסתה אנטישמיים", ומוחה נגד ההסתה המתגברת כלפי הציבור החרדי. תומרקין יקבל את הפרס בווינה ישירות מידי משפחת התורם. > במסגרת המאבק על חוק הגיור נפתח הקמפיין "עם אחד – גיור אחד". מפגינים משנים כרזה בדרך נמיר בתל־אביב ל"עם אחד – גיוס אחד". > ש"ס מנסה לשכנע חברי כנסת ערבים לתמוך בחוק הגיור תמורת הטבות למגזר הערבי. > מופיע מקרוב, כתב־עת לספרות והגות, בעריכת נסים קלדרון וגדי טאוב, כתב־העת מבקש להתמודד עם הריחוק האינטלקטואלי מענייני היום. > מוצג מר באום, סרטו של אסי דיין. > Dinner Dress, דיבורים על דורה, מיצג של תמר רבן. > ישראלים חברי עמותת

ראויה להסבר, ור׳ יואל טייטלבוים מנסה להציע הסבר, כפי שיבואר להלן.

והנה עוד טרם שהתחיל הציונות הי׳ [היתה] התעוררות להרבות בעובדי אדמה בא״י והיה קצת גדולים שהלכו ברעיון זה... אבל רוב גדולים וקדו־שים צווחו ככרוכי׳ [ככרוכיה] נגד רעיון זה והשתדלו רק לשלוח מעות מחו״ל שיעסקו שמה בא״י בתורה... ובא׳ [ובאחד] מן המכתבים שבס׳ [שבספר] חיבת הארץ הנדפס לחזק רעיון הקאלאניסטן [הקולוניות] והי׳ זה עוד קודם שנולד הרעיון הציוני ושם כתוב לאמור שא׳ [שאחד] מן הטעמים שמתנגדים לזה גדולי הדור הוא בשביל שמפחדים שלא יצמח מזה שירצו לעשות מדינה ומלוכה לעצמם... ושוב אח״כ כאשר נולד בפרהסיא הרעיון לעשות המדינה ע״י הטמא הידוע [תיאודור הרצל] בשנת תרנ״ו איגלאי מילתא למפרע [נתברר למפרע] כי ירדו הצדיקים לסוף דעתם שירצו לעשות מדינה והי׳ כ״ז [כל זה] מעשה שטן... (שי״ג).

מול האירוע הקדום מעמיד ר׳ יואל טייטלבוים אירוע היסטורי־לשוני אחר, הוא האירוע הציוני, הניסיון לחדש את לה״ק, את השפה העברית. שתי אפשרויות היו לשומרי התורה: לאמץ לעצמם שפה אחרת, כגון יוונית (״דבבית שני היו רגילים ביוונית יותר מבלה״ק״), או לשבש את הלשון, לדבר בשפה המשובשת, כפי שמצטט ר׳ יואל מדברי החתם סופר: ״והחת״ס כתב באהע״ז [באבן העזר] ח״ב סי׳ י״א שגם הקדמונים היו בקיאים ללועזים בלע״ז אך בכוונה שיבשו הלשונות...״ (תכ״א). השיבוש המכוון, השפה שאינה לשון קודש, אם גם לשון לעז אין היא. מול הלשון המשובשת, שעומדת בין השכחת הלשון האוניברסלית לבין חזרתה שהיא ״הילכתא למשיחא״ [הלכה לימות המשיח, כלומר נושאים שהדיון בהם נעדר פשר], בין לה״ק לבין לשון לעז – עומדת העברית. הציונות, או הניסיון הקולוניאלי ״לעשות מדינה ומלוכה לעצמם״, הניסיון לבטל את חיובה של הגלות (״מכל הלין [אלו] מפורש יוצא [יוצא במפורש] שההכרח הוא שיהיו ישראל בכל קצווי תבל״ [ל״ו]) – מתממשים בשפה העברית, ובאמצעות השפה העברית.

הניסיון להחזיר את לשון הקודש, להחליף את השפה המשובשת, את שפת הגלות, בשפה האוניברסלית, בלשון הקודש, הוא הדרך להשתלט על ההמון היהודי המפוזר. הגלות השלישית שונה מקודמותיה, שאז ״היו מקובצים יחד... ולא היו מחוסרין אלא העברה ממקום למקום״, ואילו הגלות השלישית היא הגלות ״שהן מפוזרין בד׳ קצוות ואין ידיעה כלל מזה לזה, ויש מקומות ומדינות שאין יודעין מהם והם אין יודעין מאתנו... שהפיזור הוא באופן שאין ידיעה מזה לזה״ (שכ״א). הגלות השלישית שונה אם כן מקודמותיה לא רק בפיזור עצמו, אלא אף בתודעת הפיזור. תודעת הפיזור היא הכרה בהיעדרם של המפוזרים מתודעת הפיזור עצמה; תודעת הפיזור כוללת לא רק את ההכרה בפיזור של היהודי אלא אף את ההכרה באי־האפשרות העקרונית של התודעה להכיל את מושאיה. פיזור שכולל את חסרונה של תודעה כוללת, שיכולה לפרוש את רשת הפיזור. אופן ההשתלטות על הגלות השלישית, שיידון להלן, עובר בראש ובראשונה דרך השפה; ההתגברות על התודעה, שלא מאפשרת להכיל את מושאיה, חייבת להתגבר על השפה המשובשת – ״ומיסודותיהם הוא שמגדילים החיוב לדבר בלה״ק ורשת זו טמנו להם לתפוס לבבות בנ״י [בני ישראל] ללשונם הטמא שקראוהו עברית״ (ת״ג).

והחת״ס [והחתם סופר] כתב... שגם הקדמונים היו בקיאים ללועזים בלע״ז, אך בכוונה שיבשו הלשונות... (תכ״א).

הלשון המשובשת משבשת לשון אחרת. היא אינה עצמאית. הארמית התלמודית, כמו היידיש, אינה שפה עצמאית, היא שיבוש של לשון אחרת. ההופעה של חסידי סאטמר המפגינים היא קוריוז בעיני הצופה. הצופה הישראלי, ואולי אף הנער שמסתכל לעבר חבורת החסידים שמפגינה, רגילים במערכת מובנת של זהויות שנמתחת בין היהודי לפלס־טיני. הקוריוז מערער על המערכת; אבל מה מקומו של הקוריוז? מחד גיסא, הוא אינו חלק מן המערכת; מאידך גיסא, הוא אינו עצמאי. השלילה הסאטמרית, שמופיעה בעצרת לרגל אל נכבה, אינה אותה שלילה ששולל החייל את הפלסטיני שעומד מולו, או השלילה שהפלסטיני היה מבקש שתתקיים ביחס לחייל. השלילה הסאטמרית בתמונה האחת היא שלילה של הלוגיקה שמאפשרת את התמונה האחרת. היא מופיעה שלא בשפתה היא; היא לא נענית ללוגיקה האמורה, היא מופיעה מבעד לה, אבל מושא שלילתה הוא אותה הלוגיקה שמציבה אותה כקוריוז.

ולהבין יותר העניין [תרגום רצוף של הקטע יבוא להלן] ראיתי להעתיק מ״ש בזוה״ק פ׳ נח... על עניין דור הפלגה וזלה״ק: ואי תימא לישנהון אמאי אתבלבל אלא בגין דכלהון ממללין בלשון הקודש ההוא לישנא עביד לון סיועא בגין דבעובדא ובמלולא דפומא תליין מילין אלין ובדא עבדי סיועא לההוא אתר דבעו לאוקמא ועל דא אתבלבל לישנהון דלא יכלו לאתתקפא רעותהון בלה״ק כיון דאיתחלף לישנהון לא אצלחו בעובדא בגין דחילא לדעילא לא ידעי ולא אישתמודעי בר בלה״ק וכד איתבלבל לישנא דילהון איתחלש חיליהון ואתבר תוקפא דילהון, ת״ח דהא מלה דאמרי תתאי בלה״ק כלהו חילי שמיא ידעי בי׳ ואתתקפי בי׳ ולישן אחרא לא ידעין ולא אשתמודעי בי׳ ועל דא אלין כיון דאיתבלבל לישנא דלהון מיד ויחדלו לבנות העיר דהא איתבר חילייהו ולא ידעי למיעבד מידי ברעותא דילהון, עכלה״ק (תכ״ב).

[ולהבין יותר העניין, ראיתי להעתיק מה שכתב בזוהר הקדוש פרשת נח... על עניין דור הפלגה, וזה לשונו הקדושה: ״ואם תאמר לשונם מדוע נתבלבלה? אלא משום שכולם דיברו בלשון הקודש, אותה לשון סייעה להם, שכן במעשה ובדיבור הפה תלויים דברים אלו, ובזה נסתייעו באותו מקום שרצו להקים, ובשל כך נתבלבלה לשונם, כדי שלא יתמלא רצונם באמצעות לשון הקודש, כיוון שהתחלפה לשונם לא הצליחו במעשה, משום שצבא השמים לא יודעים ולא מכירים שפה אחרת לבד

1998 "בדלתיים פתוחות" מתכתבים עם קבוצת אסירים־מינהליים־פלסטינים, הכלואים ללא משפט ארבע שנים ויותר. קטעים ממכתביו של העציר המנהלי, אחמד קטאמש, מתפרסמים בהארץ.

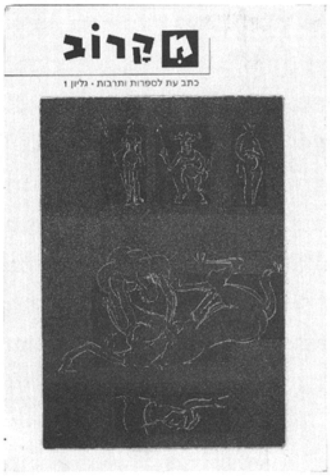

'מקרוב, כתב־עת לספרות ותרבות',
עורכים גדי טאוב ונסים קלדרון, גיליון 1,
חורף 1997, הוצאת הקיבוץ המאוחד.

פברואר 5 > מתפרסמת טיוטה ל"אמנה חדשה בנושא דת ומדינה", שבין מנסחיה חברי הכנסת יוסי ביילין ואלכס לובוצקי: ביטול הסטטוס קוו והצעות ליצירת מערכת מקבילה של נישואים אזרחיים, הקמת רשות ממלכתית לקידום החינוך והתרבות היהודית וכינון מסגרות מיוחדות לשירות ממלכתי לחרדים. 11 > ארגון ליגלייז מציב תמונות מריחואנה בגינת שינקין בתל־אביב. 14 > בעקבות המשבר המתחדש במפרץ מקיימות חד"ש ומק"י הפגנות הזדהות עם העם העיראקי. 19 > ההיסטוריון יהודה באואר מתלונן בראיון להארץ על שנאלץ לכתוב באנגלית מאז ש"ההיסטוריונים החדשים הפכו לממסד". 20 > פלסטינים אזרחי ישראל מפגינים הזדהות עם עיראק בכפר טירה.

+ תנועת "שלושה אבות", המתנגדת לנסיגה חד־צדדית מלבנון, מוקמת בקרית שמונה כמשקל נגד לתנועת "ארבע אמהות". התנועה הראשונה תיעלם במהירות, השנייה תוביל את המאבק, שיתעצם ויילך, ליציאת צה"ל מלבנון. > עם סגירת מפעל קלת באפיקים מפוטרים עובדים חברי קיבוץ לצד עובדיו השכירים. > האוניברסיטה העברית בירושלים מחליטה להחמיר את דרישות הקבלה כדי לטפח אליטיזם. אוניברסיטת תל־אביב עתידה להנהיג העדפה מתקנת בחוגים לפסיכולוגיה ולכלכלה. > חגי סגל מפרסם "מילון לעברית לא מזוהמת" לערוץ 7. > סטטוס קוו – קוו ודיס?, בבית האמנים בירושלים; Xסור: אמנות אסורה בישראל, עבודות שנפסלו מטעמים פוליטיים ומחשש של עסקנים ואוצרים "לפגיעה ברגשות הציבור" בגלריה עמי שטייניץ; סמים מתולתלים, של אבנר בן־גל, בסדנאות האמנים. > מצד שני מציין 50 שנה לתוכנית החלוקה של האו"ם. מיכאל ורשבסקי טוען כי זו שילבה את חלוקת הריבונות עם גישה דו־לאומית, ו"כל ניסיון להפריד בין שני המרכיבים הללו ולהסתפק רק בחלוקת הריבונות, מביא אותנו למדיניות ההפרדה, כלומר לטיהור אתני ולאפרטהייד". > מחלוקת בין זרמים דתיים סביב היוזמה להעביר את משחקי הליגה בכדורגל משבת ליום חול. ב. אדלר טוען ביתד נאמן ש"הציבור החרדי מפנה עורף להבלים אלה. בעולם החרדי נבנה דור שאינו יודע אהבת כדורגל מהי". אך לפי הצופה, "גם נוער הכיפות הסרוגות צמא לספורט ואוהב את האקשן ביציעים". > הזמרת המרוקאית סאפו מופיעה בראמאללה ובעזה. ערב לזכרו של מוחמד מהדי אל ג'ואהרי, אחרון כותבי השירה הקלאסית בערבית מתקיים בנצרת.

מארס 3 > מחוסרי דיור, שמאהלם מול משרד ראש הממשלה נשרף, מקבלים סיוע מהאוריינט האוס. 4 > הנשיא עזר ויצמן נבחר לכהונה שנייה לאחר התמודדות מול שאול עמור. 6 > אהוד ברק, יו"ר המערך, אומר בראיון עיתונאי שאילו היה צעיר פלסטיני ייתכן שהיה מצטרף לארגון טרור. 10 > שלושה פלסטינים נהרגים במחסום תרקומיא מירי חיילים שחשדו שהללו מבקשים לדרסם. 20 > אהוד טננבאום, המכונה "האנאלייזר", נעצר בחשד שפרץ באמצעות האינטרנט למחשבי הפנטגון ולמערכות מחשבים של מאות חברות נוספות. טננבאום טוען שפעל למען ייעול ההגנה על אתרים באינטרנט, ונגד אתרים ניאו־נאציים ואתרים של ארגון החמאס. 22 > מפלגות מרצ וגשר מודיעות על התמודדות משותפת בבחירות להסתדרות. 24 > עובר בקריאה ראשונה החוק המאפשר לקרוא (ולצנזר) מכתבים המגיעים מאסירים לחברי כנסת. 25 > הכנסת דוחה את הצעות חוק החנינה לרגל שנת היובל; בתגובה שורפים ותיקי הפנתרים השחורים את תעודות החבר במפלגת העבודה. 26 > בכפר הערבי עילוט, ליד נצרת, מקימים תושבים מצבת זיכרון לזכר קורבנות הטבח שהתרחש בעת כיבוש הכפר על ידי הכוחות היהודיים במלחמת 1948. 28 > "תהלוכת השיבה" בכפר החרב אל ע'אבסיה ליד עכו, שתושביו גורשו ב־1948. 29 > קבוצת יהודים יוצאי עיראק מקימה אגודת הזדהות עם העם העיראקי. > מפלגת העבודה חונכת "ברית חברתית" שתעודד פעילות חינוך וחברה באזורי מצוקה.

+ בהארץ מתפרסמת מדי יום מודעה המונה את ימיו של אחמד קטאמש במעצר מינהלי. > אחרי 19 שנה מחליט היועץ המשפטי לממשלה לערוך משפט חוזר לאנשי "כנופיית מע"צ" משכונת התקוה, מתוך חשד שהופללו בזמנו על ידי

מלשון הקודש. ומשנתבלבלה לשונם, נחלש כוחם ונשבר תוקפם. בא וראה שמה שאומרים התחתונים, יושבי הארץ, בלשון הקודש כל חילות השמים יודעים אותו, ולשון אחרת אינם יודעים ואינם מכירים, ובשל כך, אנשי דור הפלגה, כיוון שנתבלבלה לשונם, מיד 'ויחדלו לבנות העיר', שהרי נשבר כוחם, ולא ידעו לעשות דבר ברצונם". עד כאן לשונו הקדושה].

כדי להבין את החשיבות שבהשכחת לשון הקודש, השפה האוניברסלית, יש להבין את מקומה המיוחד של השפה; הדיון של ר' יואל טייטלבוים בסוגיות אלה משתלשל מתוך דיון בשאלה אחרת: היחס בין המסית לעבודה זרה לבין המדיח לעבודה זרה. מה ההבדל הלשוני בין מסית למדיח? בין מסית לעבודה זרה ובין מדיח לעבודה זרה?

כמה תשובות בדבר: הבבלי כתב "דהמסית ליחיד נקרא מסית, והמסית לרבים נקרא מדיח", והירושלמי כתב ש"מסית מדבר בלה"ק, מדיח מדבר בלשון הדיוט". שלוש שאלות בדבר: הראשונה – איך ליישב את דברי התלמוד הבבלי עם דברי התלמוד הירושלמי? השאלה השנייה – בדברי הירושלמי גופם: "וזה פלא עצום מאי נ"מ [נפקא מינה] להאריך בזה באיזה לשון הוא מסית ומדיח ומה משמיענו בזה, ואם מקרא הוא דורש גם הקרא גופי' [הפסוק עצמו] צריך להבין איזה נפקא מינה בדבר ומה מתרץ בזה"?[7] והשאלה השלישית – בדברי הבבלי גופם: מדוע חמור דינו של המסית (את היחיד), מדינו של המדיח (את הרבים)? "וזהו לכאורה לגמרי נגד הסברא [ההיגיון]"! (תכ"ג).

"וטעמא בעי מה זה ועל מה זה"? (תכ"ד).

כדי להשיב על השאלות הללו, סבור ר' יואל טייטלבוים, יש להבין את מקומה וכוחה של השפה. עוצמתה של לשון הקודש זכורה לנו ממגדל בבל. "אמנם לפי מה שנתבאר מובן הדבר שבשביל מעשה שהי' [שהיה] בדור הפלגה אסון נורא להמריד כל העולם כולו נגד הקב"ה בכוח זה שדיברו בלה"ק, עד שהיה הכרח לנס נפלא כזה ליטול מהם הלשון בפ"א [בפעם אחת]" (שם). השפה האוניברסלית נעקרה בנס, הושכחה בכוח.

היחיד והרבים מול לשון הקודש ולשון הדיוט. המדיח משתמש בלשון הדיוט כדי להדיח את הרבים; המסית משתמש בלשון הקודש כדי להסית את היחיד. השפה האוניברסלית, לשון הקודש, אוצרת בתוכה את סכנת מגדל בבל. "אמנם לפי דברי הירושלמי טעמא רבה אית בי' במילתי' [טעם רב יש בדבר]... שאף שבעצם העניין של הסתה גרע המסית לרבים, אבל כוח הלשון מכריע הרבה יותר כמו שהעיד הניסיון בדור הפלגה שהצלחת המסיתים תלוי בלה"ק, ואולי גם במה שכתב הירושלמי בתחילה שהמסית מדבר בלשון גבוה מרומז ג"כ דברי הזוה"ק וד"ל [הזוהר הקדוש, ודי לחכימא]... ועכ"פ במה שכתבו שהמסית מדבר בלה"ק אנו רואים בבירור שיש בזה ענין נפלא בחומר לה"ק כי לא לחינם טרחו לכתוב זה, אבל הודיעו לנו הכתוב והירושלמי לתרץ טעם החומרא כ"כ [כל כך] במסית ליחיד ודיני מסית ומדיח לא נהגו אלא בסנהדרין של ע"א [בת שבעים ואחד חברים] בזמן הבית לא עכשיו, אבל עכ"פ למדין מזה גם עכשיו העניין שיש בלה"ק" (תכ"ד). המסית חמור מן המדיח, למרות שהוא מסית את היחיד, משום שהוא מדבר בלשון הקודש. עוצמתו של המסית, המשתמש בשפה האוניברסלית, גדולה מזו של המדיח את הרבים, המשתמש בשפה פרטיקולרית, שכן הראשונה היא השפה שמאפשרת את השליטה; שכן, התנאי לשליטה הוא האפשרות לחשוב את מושאיה. מגדל בבל התאפשר בזכות השפה האוניברסלית, והוא הפסיק להתקיים מרגע ששפה זו נעקרה. מול מגדל בבל עומד הפיזור, מול לשון הקודש עומדת השפה המשובשת; הפיזור אינו רק הפיזור אלא תודעת הפיזור, ותודעת הפיזור אינה רק תודעת הפיזור אלא תודעת פיזור שאינה יודעת צורת פיזורה. תודעת הפיזור היא תודעה שאינה יכולה להתייחס לכל מושאיה. השכחתה של לשון הקודש היא גם מניעתה של אחדות התודעה.[8] במעבר מתודעה מפוזרת לתודעה לאומית – קרי: מתודעה, שמכירה בחוסר האפשרות העקרונית שלה להכיר את מושאיה, לתודעה שמכירה את עצמה באמצעות מושאיה – נדרשת התודעה לרשת שמאפשרת את הקשרים בין כל מושאיה; רשת זו היא השפה האוניברסלית, השפה שמתייחסת לכל מושאיה; כלומר, העברית, ה"יורשת" של לשון הקודש, הכרחית ליצירת התודעה הלאומית. הסכנה הציונית מתמצית בשפה: בהחלפת הלשון המשובשת ובניסיון להחזיר את לשון הקודש. הצלחתה של הלאומיות תלויה ב"לשון שבדו להם להרחיב גבול המינות והציונות הטמאה אשר כל יסודות הכפירה נכללים בהציונות, וזה גרע מע"ז [מעבודה זרה]..." (תל"ב). יצירת "רשת זו [ש]טמנו להם לתפוס לבבות בנ"י [בני ישראל]" (ת"ג). רשת השפה, קודמת והכרחית לניצחון הציונות. לפני הלאומיות, לפני הניסיון להשתלט על הפיזור היהודי של הגלות השלישית – היא הגלות "שהן מפוזרין בד' קצוות ואין ידיעה כלל מזה לזה, ויש מקומות ומדינות שאין יודעין מהם והם אין יודעין מאתנו... שהפיזור הוא באופן שאין ידיעה מזה לזה" (שכ"א) – נזקקים לרשת שתאפשר את הופעתו של הפיזור היהודי, פיזור שמתאפיין בתודעה שיודעת את ידיעתה. הופעת הרשת הלשונית, החייאת העברית, אינה אלא אופן שילובה של הפזורה – פיזור, שייחודו בהיעדר תמונה כללית שלו עצמו, בהיעדר תודעה מלכדת שמכירה את מושאיה. הרשת הלשונית מאפשרת את הרשת הלאומית בכך שהיא מאפשרת את התודעה הלאומית. ההשתלטות על לשון הקודש תאפשר את יצירת הלאום.

ובגמרא ביצה דף כ"ה ע"ב אלמלא ניתנה תורה לישראל אין כל אומה ולשון יכולין לעמוד בפניהם, והיינו דאמר רשב"ל [ר' שמעון בן לקיש] ג' עזין הן, ישראל באומות כלב בחיות וכו'... וא"כ שלטון ישראל בלי תורה יש לו אותה העזות שאמרו חכז"ל על ישראל כשהוא בלי תורה כפי' המהרש"א שהוא דומה לכלב שאין כל אומה ולשון יכולים לעמוד בפניהם שמעיזים בפני כל... (ק"מ).[9]

השפה המשובשת, השפה שאינה שפת השלטון, והקוריוז. "ניו־יורק. יהודים דתיים נושאים דגלי פלסטין ושלטי תמיכה בפלסטינים, משתתפים שלשום, בעצרת מול מטה האו"ם לרגל יום הזיכרון החמישים לאל נכבה,

1998 חוקרי המשטרה. < בית המשפט העליון מזכה את בנימין זאב כהנא מעבירת המרדה, בכרוז שקרא להפציץ את אום אל פחם. < הרמטכ"ל אמנון ליפקין־שחק אוסר טקסי "זובור" בצבא. < הכנסת מאשרת חוק למניעת הטרדה מינית, ובית המשפט העליון מגדיר איזו התנהגות תיחשב להטרדה מינית. < אם פונדקאית ראשונה בישראל יולדת בהצלחה, אבל מתקשה להיפרד מהרך הנולד. יוזמי החוק שאִפשר לידת פונדקאות מסתייגים מתוכנו. < אנשי ימין דורשים לבטל הענקת פרס ישראל לעמוס עוז בגלל דבריו בעבר נגד המתנחלים. < ויכוח בארגוני הנשים בעניין תמיכה במועמדותה של פנינה רוזנבלום לכנסת. < משרד החינוך, התרבות והספורט, מפיץ מקראה ללימודי אמהרית, במסגרת מדיניותו לעודד עולים ללמוד את שפות מוצאם. < הסדרה התיעודית, תקומה, שהופקה לרגל שנת היובל ועוסקת בהיסטוריה של מדינת ישראל, מעוררת מחלוקת: אנשי ימין דורשים להפסיק את הקרנתה בשל "המוטו הפוסט־ציוני", אחרים מאתרים בה דווקא איזון וזהירות יתר. במקביל, מתעורר דיון על לימוד ההיסטוריה של מדינת ישראל בבתי הספר. < תוכנית הטלוויזיה יהיה טוב מציגה כרזת יובל מתוקנת שבה מופיעים ילד דתי, ילד ערבי וילדה בנוסף לילדים האתיופי, הרוסי והצבר מהכרזה המקורית. < הדרום – אליס לא גרה כאן אף פעם, סרטה של סניורה בר־דוד בסינמטק. < תערוכת "עיצוב זיכרון" באסכולה. חילמי שושא – מגש הכסף, ספר זיכרון לנער הפלסטיני חילמי שושא, שהומת במהלומות על ידי מתנחל, בעריכת אריאלה אזולאי וחיים דעואל לוסקי.

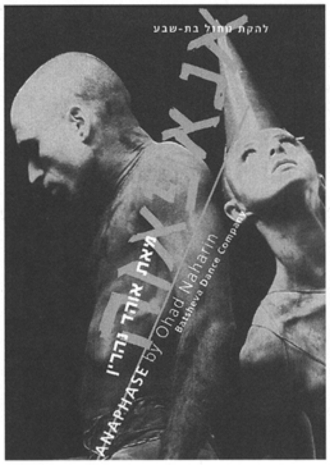

'אנאפאזה'. כרזה למופע של להקת המחול בת־שבע. כוריאוגרף אוהד נהרין.

אפריל 3 < מועצת הפקולטה למדעי הרוח באוניברסיטת תל־אביב מחליטה לבטל את הבחינה הפסיכומטרית כתנאי קבלה לחוגי הפקולטה. 24 < תא"ל יעקב עמידרור טוען בראיון לידיעות אחרונות שהחילונים הם "גויים דוברי עברית". 28 < הורים שכולים משסעים את נאומו של ס. יזהר בטקס אזכרה לחללי צה"ל באוניברסיטת תל־אביב, לאחר שהתייחס לרצח רבין ולהשפעתו השלילית על תהליך השלום. < בטקס יום הזיכרון בבית הקברות בחולון מתפרעים הורים שכולים כשהם מגלים שחבר הכנסת מאיר פרוש הוא נציג הממשלה. 29 < המשטרה מונעת קיומו של פסטיבל טראנס, דאנס 50, בחשד להפצת סמים. 30 < להקת המחול בת־שבע מבטלת ברגע האחרון את הופעתה במופע המרכזי ליום העצמאות, "פעמוני היובל", בעקבות דרישת חוגים דתיים למנוע מהלהקה להעלות את הריקוד אחד מי יודע, בו מופיעים הרקדנים בתחתונים ובגופיות. סמוך למועד פתיחת המופע החליטו הרקדנים שלא להופיע, למרות שהתגבשה פשרה לפיה ילבשו געטקס במקום תחתונים. המודיע טוען: נמנע קטרוג גדול על ביזוי קדשי ישראל לעיני העמים. למחרת יערכו אמנים הפגנת מחאה זועמת על הפגיעה בחופש התרבות והאמנות. בימים הבאים עתידה להימתח ביקורת על האמנים האחרים שלא ביטלו את השתתפותם במופע, למרות הצנזורה הדתית.
+ שר החינוך, התרבות והספורט, יצחק לוי, מחליט להפנות תקציבים לעידוד התרבות המזרחית. < ה"אל נכבה", אסון 1948 של הפלסטינים, מצוין בעצרות, במיצגים ובעליות לרגל לכפרים שנהרסו במלחמת 1948 ובעקבותיה. בעצרת של התנועה האיסלאמית בשפרעם מונפים שלטים עם שמות הכפרים שנחרבו. < טקסי הדלקת משואות אלטרנטיביים לרגל יום העצמאות: "הקשת הדמוקרטית המזרחית" עורכת בקטמונים טקס בו משתתפים פעילים מזרחים שתרמו למאבק החברתי בישראל; בטקס של תנועת "יש גבול" משתתפים, בין השאר, שולמית אלוני, אורי אבנרי, עו"ד לאה צמל ודוד אנוך, סרבן שירות בשטחים. בטקס הרשמי מתעקשת מדליקת המשואה, מזל שרירא, להזכיר את יצחק רבין. < ברחוב שינקין בתל־אביב נפתח "קפה כאילו", בית קפה המגיש ארוחות וירטואליות, שייסגר כעבור חודש. לפי השמועה, מדובר בתרגיל של תלמידים מבית הספר לעיצוב "אסכולה".

מאי 4 < ראש עיריית תל־אביב, רוני מילוא, מודיע שיתמודד על ראשות הממשלה מטעם מפלגת מרכז חדשה, ויוצא בהתקפה על הכפייה הדתית. 5 < אוהדי עוזי משולם מקיימים עצרת לציון "יובל לחטיפת ילדי ישראל" (ילדי תימן שנעלמו) ודורשים את שחרורו מהכלא. 7 < סטודנטים מתפרצים למשרדו של שר החינוך, התרבות והספורט בתל־אביב, במחאה על אפליותם לטובה של החרדים בתקציבים ממשלתיים. פעולות המחאה של הסטודנטים בקריאה להורדת

שבמהלכו נפרש שטיח מורכב מ־420 אריגי בד, שעל כל אחד מהם נארג שם של כפר פלסטיני שנהרס על ידי ישראל מאז 48״ (כיתוב לתמונה. אל־קודס, 17.5.1998). השפה המשובשת והקוריוז: השפה שנמלטת מהשפה האוניברסלית, משפת השלטון – והקוריוז. השיבוש, הפיזור שאינו נכנע לכלכלת השפה של השלטון. הקוריוז – מה שיכול להופיע אך ורק שלא ב״שפה שלו״, אבל לעולם הופעתו אינה תואמת את השפה שבה הוא מופיע. ההופעה הקוריוזית של חסידי סאטמר מתאפשרת בזכות העברית, אבל אין לטעות בה, היא אינה ניסיון להחליף את העברית בשפה אחרת. ההתנגדות לשפה, שמנסה לחדש את לשון הקודש, לא תובעת לעצמה מעמד של לשון קודש; לו ניסתה לעשות זאת, לא היתה שונה מהעברית עצמה. ההופעה הקוריוזית, ההופעה בשפה משובשת, נעדרת טלאולוגיה, נעדרת תכלית חלופית. הציונית־עברית היא שפה כלכלית – דובריה, כולם כבר נפלו ב״רשת״, הם מתבקשים לתת דין וחשבון, לזהות את התכלית ולהתייחס אליה. הם אינם יכולים לומר: ״Palestine belongs to the Palestinians״.

הקוריוז עלול להפוך למאיים, כאשר הנתינים מפסיקים לדבר בשפת השלטון. די אם נזכיר את יעקב דה־האן, שנרצח בידי ציונים כשביקש לכרות ברית חרדית־פלסטינית, כשמיאן לזהות את עצמו כחלק מ״העם היהודי״. אפשר גם להזכיר את החרדה הכללית שאחזה בשמאל הציוני־חילוני נוכח עלייתה של ש״ס, מפלגה מזרחית־חרדית, או את ההיסטריה סביב פרשת חסידי משולם, שנמנעו מלהשתמש בשפת השלטון והחליפו את קריאות ״מוות לערבים״ בקריאות גנאי לאשכנזים.

ולהלשון שבדו להם להרחיב גבול המינות והציונות הטמאה אשר כל יסודות הכפירה נכללים בהציונות, וזה גרע מע״ז [מעבודה זרה]... ועוד כיוון שהמינים אומרים עכשיו שאין חיוב לקיום כל התורה כולה כמו לדבר עברית... (תל״ב).

באיזה שפה אפשר לכתוב מאמר על סאטמר? השפה שמבקשת לכתוב על סאטמר תובעת לעצמה מעמד בכורה, כגון זה של לשון הקודש. ״ועלובה עיסה שנחתומה מעיד עליה שהפראפעסאר הגדול שבהם שעשה תולדות הספרות העברית כתב בעצמו שנעשה זה הלשון לנגח בו האדוקים (כי אדוקים נקרא בלשונם שומרי התורה)״. הסוגריים שבין הלשון המשובשת, לבין השפה שמנסה לחדש את השפה האוניברסלית, משבשים את הלשון המשובשת כדי לשמור על אפשרותה. הסוגריים שבין השפה המשובשת לבין קורא העברית; וכנגדם, הסוגריים שבין ה״אדוקים״ של העברית לבין השפה המשובשת של ויואל משה – לאן שייכים הסוגריים? האם אפשר לכתוב על סאטמר מבלי ליפול ל״רשת״ שעליה מצביע ר׳ יואל טייטלבוים?

ע. פון וואלאז׳ין – תל־אביב

---

1 ר׳ יואל טייטלבוים, ויואל משה, נדפס בבית דפוס סענדר דייטש, ברוקלין וניו־יורק, תשכ״א. וכן ראו הערה 4 להלן. הסוגריים המקוריים שמופיעים בספר הם סוגריים מרובעים, אלא שהסוגריים המרובעים במאמר זה מיועדים לביאורים בשביל הקורא שאינו רגיל בשפת סאטמר; כדי שלא לגרום לקורא לטעות בנוגע לזהות מוסיף הסוגריים, הם הוחלפו בהמשך בסוגריים עגולים. רק בכותרת המאמר מופיע אותו ציטוט כפי שהוא מופיע במקור, בסוגריים מרובעים.

2 מה טיבן של הערות שוליים? מהי הערת שוליים בכלל, ובפרט במאמר זה? הערת השוליים הבאה תיסוב על הציטוטים מתוך הספר ויואל משה לר׳ יואל טייטלבוים, ציטוטים שילוו בסוגריים מרובעים; סוגריים שיעמדו בין המאמר לבין הקורא. בין המאמר שמצטט, משכפל את הכתיבה של ר׳ יואל טייטלבוים לבין הקורא שלא מכיר את השפה. מה עושות הערות השוליים, מה עושים הסוגריים? מה אופי התיווך של אלה? הסוגריים (או הערות השוליים) אינם מדיום שדרכו עובר כביכול המאמר, שכן הקורא משתמש בהם לצורך הבנת המאמר, הבנת השפה. הם גם לא חלק של המאמר, שכן הקורא שמכיר את השפה, את ראשי התיבות, לא זקוק להם. בעיית השפה עולה במלוא עוצמתה בהערת השוליים שמקדימה את קריאת המאמר. השפה העברית היא שפה אסורה, אליבא דר׳ י. טייטלבוים, היא עצמה סוג של התערבות אסורה בלשון הקודש, היא מטה את לשון הקודש: ״כי נורא הוא שמניחים ללמוד בבתי ספר לנערים את לשונם הטמא שקוראין אותו עברית, אשר דין גרמא בנזיקין כמו שכתבתי קצת למעלה... ומכש״כ בזה הלשון שנתחבר ונתחדש ע״י המינים ומקורו מספריהם המלאים מינות וכפירה ר״ל, שאין ספק שהחיוב לשרפו ולאבדו מן העולם, ובפרט שממשיך גם לספריהם כמ״ש בתנדב״א [הערה – כמו שכתב בתנא דרבי אליהו] כשיצאו ישראל ממצרים קיבלו עליהם שלא ילמדו לשון מצרים כדי שלא יביעו עי״ז [הערה – על ידי זה] בספריהם שיש בהם גם דרכי ע״ז [הערה – עבודה זרה] ...״ כיצד אפשר אם כן לכתוב על סאטמר בלא להשתמש בעברית? העברית אינה רק שפת המאמר דלהלן, היא גם אחד ממושאי המחשבה של ר׳ יואל ט. הערת השוליים והסוגריים שבגוף המאמר אמורים להבהיר לקורא במי מדובר, באיזה סוג כתיבה מדובר, באיזו אידיאולוגיה, במה שונה חסידות סאטמר מישיבת פונביז׳ בבני־ברק, מה ההבדל בין ר׳ יואל טייטלבוים לרב שך, בין שטריימל להמבורג. אבל המיקום עצמו, האפשרות למקם את סאטמר, אפשרות הקוריוז, עומדים במוקד המאמר. האם אפשר לכתוב אחרת? מה טיבה של השפה האוניברסלית הזו, העברית, שמבקשת לתרגם אליה את שפת הקוריוז, את השפה שמבקשת שלא ליפול ב״רשת שטומנים לה הציונים״? לאיזה צד שייכת הערת השוליים? לקורא או לכותב, לעברית או לשפת סאטמר, לשפה האוניברסלית, או לשפה הבלתי אפשרית, שפת הקוריוז? המתווך, כמו הערת השוליים, אחראים לאפשרות הקיום כמו גם להיעדר אפשרות הקיום של הקוריוז.

3 המחבר מסתמך על דין הגמרא, שכולל את השם המפורש בכלל דין הספר כולו; דין החל על ספרי הנוצרים.

4 ויואל משה הוא ספרו של ר׳ יואל טייטלבוים, האדמו״ר של חסידי סאטמר,

1998 שכר הלימוד ושינוי סדר העדיפויות יובילו לבסוף לשביתת הסטודנטים באוקטובר, שתדחה את פתיחת שנת הלימודים במספר שבועות. 9 > הזמרת דנה אינטרנשיונל זוכה במקום הראשון בתחרות הארוויזיון; הקהילה ההומו־לסבית מציינת את הזכייה באותו לילה בחגיגה ספונטנית בכיכר רבין. יאיר קדר כותב בהעיר: ליל הזכייה הוא "הלילה המשמעותי ביותר שחוותה הקהילה ההומו־לסבית בארץ, ליל סטונוול הישראלי". 11 > הממשלה מכירה לראשונה בג'ונתן פולארד כסוכן ישראלי. 12 > אהוד ברק עורך מסע לחיפוש תמיכה בהתנחלויות ומצהיר: "בית אל ועפרה יישארו בידינו תמיד". 13 > חיירי עלכם נרצח בשכונת בית ישראל בירושלים, הפלסטיני השישי שנדקר בירושלים תוך שלושה חודשים. המשטרה חוששת שמדובר בדוקר סדרתי. 14 > חמישה פלסטינים נהרגים מירי חיילי צה"ל ומאות נפצעים במהלך תהלוכות המוניות הנערכות בשטחים לציון יובל ל"אל נכבה". 15 > בעצרת בנצרת לציון יום "אל נכבה" מושמע הנאום המרכזי של מחמוד דרוויש מקלטת: "כמו שיש ליהודים זכות לדרוש מאירופה את הנזק שנגרם להם בשואה, כך זכותנו לדרוש מהישראלים את הנזק שנגרם לנו". 22 > משתתפים באירוע ה"וויגסטוק" של הקהילה ההומו־לסבית בתל־אביב חוסמים צומת ומתפנים על־ידי שוטרים לובשי כפפות. 25 > עמותת "רופאים לזכויות אדם" פותחת מרפאה לעובדים זרים בתל־אביב.

+ בחירת הרמטכ"ל הבא מלווה במסע לחצים ויחסי ציבור מטעם שני המועמדים, מתן וילנאי ושאול מופז, במסגרתו מפרסמים פיקודיהם לשעבר וקצינים מודעות תמיכה בעיתונות. לאחר השהיית ההכרעה במשך מספר שבועות, המוצגת כ"זובור" למועמדים, מתמנה שאול מופז לרמטכ"ל הבא. > מועצת יש"ע פותחת במבצע הטסת חברי מרכזי הליכוד והמפד"ל מעל שטחי הגדה, במסגרת המאבק נגד הנסיגה השנייה. > פעילי ש"ס מחתימים עצומה למניעת הגשת כתב אישום נגד אריה דרעי בתיק הציבורי, באיום שתביא לאסון. > איש המחתרת היהודית לשעבר, יהודה עציון, תובע מתיאטרון הבימה למחוק את דמותו מההצגה מלחמת אחים. תביעתו תידחה על ידי בית המשפט. > רואה אור הגיליון הראשון של "חמישה גיליונות שירה", שיופיעו חמש פעמים בלבד במצורף לעיתון הארץ וילוו בערבי קריאה. מטרת יוזמי הפרויקט "לפעול להחזרת השירה ללב סדר היום הציבורי". > יוצאים לאור: דיוניסוס בסנטר, מאת תמר ברגר: ארכיאולוגיה של דיזנגוף סנטר ובאמצעותו של הסיפור הלאומי הישראלי; ועם רוחי גוויתי, מאת יצחק לאור; הישראלים האחרונים, מסות על זהות ישראלית מאת דוד אוחנה. > ההולכים בחושך, מחזה מאת חנוך לוין ובבימויו, מוצג בהבימה. > פלסטינים אזרחי ישראל מציינים את יום הזיכרון החמישים ל"אל נכבה", "האסון" בשתי תהלוכות לכיוון הכפר החרב צפוריה, האחת יוצאת משפרעם והשנייה מנצרת.

> חבר הכנסת אהוד ברק מגיש הצעת חוק פרטית הקוראת לגיוס בני ישיבות לצה"ל, על רקע עתירה דומה שהגישו הסטודנטים לבג"ץ; ראש הממשלה מודיע על הקמת ועדה לבדיקת הנושא. מועצת גדולי התורה מגיבה בגילוי דעת: "התורה הקדושה היא המגינה על ארץ־ישראל ותושביה. נוהג זה אינו עומד למשא ומתן כלשהו ולא ניתן לגרוע ממנו מאומה". > סרטה התיעודי של סימון ביטון, מחמוד דרוויש: אדמה כמו שפה, מוצג בסינמטקים. > אדוארד סעיד תוקף בראיון למצב שני את הפוליטיקה של הזהות: "הזהות מחפה על כל נבלה תחת השמש, רק כשאנו מתחילים לחשוב במונחים של זהויות מעורבות, שאין דבר כזה 'זהות נפרדת', ניתן להבין שבין אם אתה ישראלי ובין אם אתה פלסטיני, אתה יכול להיות רודן עריץ". > גיליון חגיגי של נקודה ליום העצמאות, כולל 50 שירים ישראלים שבחרו כותבים שונים. אמונה אלון בוחרת ב"שיר התקוה" של אביב גפן: "מוטב שבמקום לקדש את זעמנו הצדקני, נשפיל קמעה את ראשינו ונקשיב לשם שינוי".

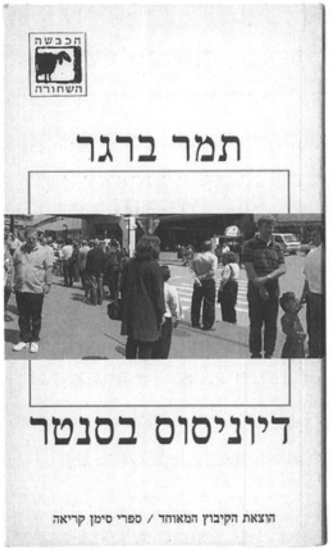

'דיוניסוס בסנטר' מאת תמר ברגר, ספרי הכבשה השחורה, הוצאת הקיבוץ המאוחד / ספרי סימן קריאה.

שעליו נכתב: "Joel Teitelbaum of Satmar... during the Holocaust, in 1944, he was saved in the rescue train arranged through Kasztner... [I]n 1941 he settled in Williamsburg, New-York... [I]n 1953 Teitelbaum became rabbi of the Ultra-Orthodox Neturei-Karta. Teitelbaum continued to be one of the most vigorous opponents of Zionism and the State of Israel, and engaged in intensive activity against the latter both in Israel and abroad" (Encyclopedia Judaica 1971, vol. 15, 908–909).

הספר ויואל משה, שנכתב אחרי קום המדינה, מורכב משלושה מאמרים:

1. "מאמר שלש שבועות" – מבאר את מאמר הגמרא בדבר שלוש השבועות: "דאמר [שאמר] רב יהודה כל העולה מבבל לארץ ישראל עובר בעשה [על מצוות עשה, שמצווה להישאר בבבל]... דאמר ג׳ שבועות הללו למה? אחת שלא יעלו ישראל בחומה [הכוונה לאיסור עלייה לארץ-ישראל "יחד ביד חזקה". רש"י] ואחת שהשביע הקדוש ברוך הוא את ישראל שלא ימרדו באומות העולם ואחת שהשביע הקב"ה את העובדי כוכבים שלא ישתעבדו בהן בישראל יותר מדאי [מדי]... אמר ר׳ אלעזר: אמר להם הקב"ה לישראל, אם אתם מקיימים את השבועה מוטב, ואם לאו אני מתיר את בשרכם כצבאות וכאילות השדה..." (כתובות קי"א ע"א).

2. "מאמר ישוב ארץ ישראל" – "והאפיקורסים השתמשו במצווה זו להמשיך [לפתות] כל ישראל למינות ר"ל [רחמנא ליצלן], [כדי] לעשות להם מלוכה חזקה [וכדי] לבטל ח"ו [חס וחלילא] את כל התו"כ [התורה כולה], והוא בלבול המוחות... לכן ראיתי לבאר כל דעות הראשונים וגדולי האחרונים בהלכה זו.

3. "מאמר לשון הקודש" – דן באיסור לדבר בלשון הקודש, וביחס בין לשון קודש, לשון לעז, לשון משובשת והלשון העברית.

לא כאן המקום לדון בטיב ההבדלים, בין ההתנגדות של חסידות סאטמר לציונות, לתנועה היהודית הלאומית ולמדינת ישראל, לבין ההתנגדות של קבוצות חרדיות אחרות.

5 לא הצלחתי לברר למי כיוון המחבר.

6 ראו הערה 1 לעיל.

7 התלמוד מנסה לבאר במה שונה גדרו של המסית מגדרו של המדיח, לכאורה מלים נרדפות אבל דינו של המסית חמור מדינו של המדיח. גם הבבלי וגם הירושלמי דנים בשאלה זו. ר׳ י. טייטלבוים טוען שאין מחלוקת בין הירושלמי לבבלי, ולכן יש להניח את המצע שיאפשר את שילובם. באשר לדברי הירושלמי הוא שואל מדוע ההבדל בין הסתה בלשון הקודש להדחה בלשון הדיוט הוא משמעותי. ואפילו נניח שהתלמוד מנסה לפרש מלים שונות שמופיעות במקרא כמייצגות קטגוריות שונות, עדיין יש להבין מדוע המקרא מבדיל בין שתי הקטגוריות ומה טעמו ומשמעותו של ההבדל. השאלה האחרונה מתייחסת לחלוקה שמופיעה בבבלי. לכאורה, עונשו של המסית את היחיד צריך להיות קל מזה של המסית את הרבים. כריכת שני הפירושים, סבור ר׳ יואל טייטלבוים, תאפשר להשיב על השאלות הללו.

8 היחס בין אחדות תודעה, פיזור וקישור, מופיע בדיונו של קאנט ב"אני החושב" בביקורת התבונה הטהורה. למרות שקאנט אינו מתייחס לשפה או ללאומיות בהקשר זה, הרי שמבנה היחסים שקאנט מניח בין המונחים לעיל דומה לאופן הניתוח של ר׳ יואל טייטלבוים את הקשר בין השפה האוניברסלית ללאומיות הציונית. "שהרי אותה זהות-תמיד שבאפרצפציה של ריבוי נתון בהסתכלות מכילה הרכבה של דימויים, והיא אינה באפשר אלא על ידי התודעה של הרכבה זו. כי התודעה הניסיונית, המלווה דימויים שונים, מפוזרת כשלעצמה, ואין לה זיקה לזהותו של הסובייקט... נמצא, שמתוך כך בלבד, שיש בידי לקשר ריבוי של דימויים נתונים בתוך תודעה אחת אפשר לי שאדמה את זהות התודעה בדימויים אלה עצמם... כלומר, רק על ידי כך בלבד, שיש בידי להשיג את ריבוי הדימויים בתודעה אחת, אני קורא לכולם 'דימויים שלי'; שאם לא כן, יהיה לי אני מרובה גוונים ושונה..." (קאנט 1966, 89). כאמור, אין בקטע דלעיל כדי להשוות את נושא הדיון של קאנט לזה של ר׳ י. טייטלבוים, אלא רק להצביע על מבנה הקישורים, שלכאורה חוזר על עצמו.

9 מסכת ביצה (כ"ה:) "...שאלמלא (לא) ניתנה תורה לישראל אין כל אומה ולשון יכולין לעמוד בפניהם. והיינו דאמר ר"ש בן לקיש: ג׳ עזין הן – ישראל באומות, כלב בחיות, תרנגול בעופות". ורש"י מבאר: "שהן עזין – ונִתנה להם תורה שיעסקו בה והיא מתשת כֹחם".

מקורות לדימויים:

'לחיות עם החלום', מאת בתיה דונר, הוצאת מוזיאון תל־אביב לאמנות ודביר, הוצאה לאור בע"מ, תל־אביב 1989: עמודים 032, 046, 091, 103.

'תל־אביב – 75 שנים של אמנות', עורך יונה פישר, קרן תל־אביב לספרות ולאמנות, עיריית תל־אביב 1984: עמודים 028, 146, 178.

'Contest of Symbols,' by Hanna Herzog, Harvard University Library, Cambridge Mass. 1987: עמודים 295, 308, 323, 331.

'Plakate aus Israel,'by Margret Schütte, Kunstbibliothek Berlin mit Museum für Architecktur, Modebild und Grafik-Design, Buchhandelsausgabe und Vertribe, Dietrich Reimer Verlag, Berlin 1985: עמודים 102, 108, 138, 148, 170, 244, 344.

ארכיון התיאטרון הישראלי, אוניברסיטת תל־אביב: עמודים 030, 038, 058, 068, 118, 232, 236, 260, 286, 296, 350, 386, 396.

הארכיון הישראלי לסרטים, סינמטק ירושלים: עמודים 166, 184, 228, 258, 310, 318, 332, 348, 358, 376, 390, 408, 426, 462, 470, 496, 526.